

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: بررسی ضرورت گذشت و پرده پوشی در زندگی ایمانی براساس آیات و روایات

پدیدآورنده: سعیده نوروزی^۱

۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت معصومه (س) شهرستان رودبار

چکیده

عفو از مفاهیم برتر اخلاقی است که در سعادت و تعالی فردی و اجتماعی انسان ها نقش مؤثری ایفا می کند و دارای آثار و فوایدی است که از لحاظ رشد روان شناختی و تربیتی فرد و جامعه اهمیت فراوانی دارد. عفو به معنای گذشت و ترک انتقام جویی موجب می شود تا افراد بتوانند از کنار بعضی از برخوردهای ناشایست دیگران ، کریمانه درگذرند و انتقام جویی را به محبت تبدیل سازند و به همین دلیل عفو به عنوان شرط پایداری زندگی اجتماعی و ایجاد فضای سالم و مسالمت آمیز در خانواده و جامعه قلمداد شده و آثار و فواید تربیتی بسیاری دارد .بی تردید رفتارهای خارجی، از نحوه نگرش و بینش اشخاص در مسائل مختلف برمیخیزد. از این رو، تلاش برای اصلاح رفتار دیگران ، زمانی ثمربخش است که به اصلاح بینش و نگرش آنان منجر شود؛ چرا که صرف تغییر رفتار بر اثر اعمال فشار دیگران یا تقلید، تا زمانی که به تغییر نگرش و در نتیجه ، تغییر حالت منتهی نشود، دوام و ثبات نمی یابد. از سوی دیگر، توسل به خشونت و زور ساختار عقیدتی و فکری اشخاص را دگرگون نمی سازد؛ بنابراین ، شیوه صحیح و مؤثر در این زمینه ، به کارگیری تشویق و مدارا در روشهای تربیتی است و بی گمان از مهم ترین روشهای تشویقی، ایجاد انگیزش در افراد برای گرایش به انجام یک عمل است و اصولاً توجه به آثار یک عمل سبب ایجاد انگیزش خواهد شد .

در مقاله حاضر بعد از معناشناسی واژه «عفو» و واژگان مشابه آن در قرآن ، با بهره گیری از تفاسیر، آثار تربیتی عفو از دیدگاه قرآن کریم بررسی شده و این نتایج به عنوان آثار تربیتی عفو به دست آمده است : جلب رضایت و مغفرت الهی، بهره مندی از رحمت خدا، قرار گرفتن در جایگاه نیکوکاران ، محبوب خدا شدن ، دستیابی به پاداش وصف ناپذیر، پیروزی مقتدرانه ، اصلاح مجرم .

کلید واژه ها: قرآن ، عفو، گذشت ، زندگی ایمانی

مقدمه

امروزه جوامع با مشکلات و نابسامانی های زیادی دست و پنجه نرم می کنند. افزایش آمار طلاق و اختلافات خانوادگی ازجمله مهمترین عواملی است که امنیت محیط خانواده را به عنوان هسته اصلی اجتماع تهدید میکند. به یقین یکی از دلایل عمده این نابسامانی ها دوری از نظام تربیتی قرآن کریم است. از مهمترین راهکارهای تربیتی قرآن کریم تاکید بر حفظ اصول اخلاقی به ویژه در ارتباط با دیگران است و از مهمترین این اصول که در حفظ انسجام خانوادگی و اجتماعی نقش اساسی دارد اصل عفو و بخشش است. بدون تردید توجه به آثار تربیتی و همه جانبه عفو بر جسم و جان و کسب آرامش روحی و نقش کلیدی این رفتار ارزشمند در ارتباطات سالم اجتماعی و کاستن از کینه ها و تحکیم دوستی ها، به همراه اثرات معنوی و پادشاهی فراوان اخروی آن، از مؤثرترین عوامل انگیزشی در گرایش به این عمل است و با توجه به اسلامی بودن جامعه ما بررسی این آثار از نگاه قرآن کریم ما را به سبک زندگی اسلامی نزدیک تر کرده و بهره ما را از تربیت دینی بیشتر می سازد.

گفتنی است که گاهی عفو و گذشت سبب جرأت جانیان و جسارت خاطیان میشود. در این موارد برای حفظ نظم جامعه و نهی از منکر و پیش گیری از تکرار جرم باید از عفو، صرف نظر کرد و به مجازات عادلانه پرداخت.

خدای متعال در آیه ۱۹۴ سوره بقره می فرماید: «فمن اعتدى عليك فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليكم» در واقع استفاده از تنبیه به عنوان محرک آزاردهنده برای تغییر رفتار، تنها در مواردی کاملاً محدود و استثنایی به کار می رود که از راه محبت و رحمت نتوان به آن رسید. امام علی علیه السلام در این باره می فرماید: «آن کس را که مدارای شایسته اصلاح نکند، مجازات مناسب وی را به راه آورد؛ ولی این استثنا هرگز اهمیت بخشش در زندگی شخصی و اجتماعی و تاثیرات فوق العاده مفید آن را در رشد تربیتی و در نتیجه سلامت روحی و سعادت فرد و جامعه کمرنگ نمی کند و بی تردید اگر عفو به موقع و در جای خود انجام پذیرد، یکی از بهترین روشهای تربیت اسلامی است. در موضوع عفو و گذشت مقالات فراوانی نگاشته شده است مانند مقاله عفو و گذشت که ابتدا به معنای لغوی و اصطلاحی عفو پرداخته است سپس به آیات روایات آن پرداخته و در آخر به راهکار های ملکه

شدن عفو در انسان اشاره نموده است . مقاله دیگر نیز ضرورت عفو و گذشت در جامعه قرآنی است که تنها به بیان برخی مصادیق درباره گذشت بسنده نموده است . «

در این مقاله که با روش کتابخانه ای تنظیم شده سعی بر آن است که با توجه به تاکید خدای متعال بر این امر مهم آثار تربیتی عفو از منظر قرآن کریم و روایات بررسی شود. پس در صدد پاسخگویی به این سوالات خواهیم بود :

۱ - گذشت و پرده پوشی چه اثراتی در زندگی دارد ؟

سوالات فرعی :

۱ - چه آیاتی در قرآن به گذشت و عفو اختصاص یافته است ؟

۲ - تا چه حد گذشت و عفو در روایات تاکید شده است ؟

۳ - گذشت چه اثرات مادی و معنوی در زندگی دارد؟

مفهوم شناسی عفو و واژه های مرتبط با آن در قرآن

تاکید بر «عفو» ضمن ۳۱ آیه از قرآن آمده است که در مواردی با واژه های «صفح» و «غفر» نیز همراه شده است ، پس ابتدا به بررسی مفهوم این سه واژه می پردازیم .

۱. عفو

عفو در اصل به معنای ترک کردن است^۱ و از همین معنا «عفا» به معانی محو و کثرت آمده است ؛ زیرا "هرگاه چیزی را وا گذاشته و به کار نگیریم در اثر گذشت زمان محو شده و از بین می رود همچنین وقتی به چیزی توجه نشود و اضافات آن کوتاه و چیده نشود به مرور ایام آن چیز زیاد و بلند میشود مثلاً به شتری که موی زیاد داشته باشد « ناقة ذات عفاء»

^۱ ابن فارس ، احمد، معجم مقاییس اللغة ، ج ۴، ص ۵۷.

و به «اضافی بر خرجی؛ عفو المال»^۱ گویند. این در حالی است که از^۲ نظر برخی لغت شناسان عفو به معنای گذشت است.

۲۳. صفح

صفح در لغت به معنای «کناره»^۴ و «پهنای»^۵ چیزی است. راغب اصفهانی ترکیب «صفح عن» را به سه معنا می داند:

۱. چشم پوشی کردن و از گناه کسی درگذشتن.

۲. کسی را رو در رو دیدن و از او گذشتن.

۳. عبور از صفحه ای که گناه دیگری در آن ثبت شده است.

وی می افزاید به همین سبب است که می گویند: «تصفحت الکتب؛ کتاب را صفحه صفحه، ورق زد». ^۶ راغب هر دو واژه عفو و صفح را به معنای گذشت و چشم پوشی از تقصیر دیگران می داند؛ اما معتقد است واژه صفح در افاده این معنا رساتر است؛ زیرا در صفح^۷ علاوه بر مفهوم گذشت، ترک سرزنش نیز ملحوظ است.

^۱ همان، ص ۵۹.

^۲ مقرئ فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، ج ۶، ص ۱۹؛ قرشی، سید علی اکبر، احسن الحدیث، ج ۵، ص ۱۹.

^۳ همان، ص ۵۹.

^۴ بن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۲، ص ۵۱۲.

^۵ ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۲۹۳.

^۶ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ص ۴۸۶.

^۷ همان.

در چنین فضای آلوده ای خدای متعال می فرماید: اکنون از بدیهای یهودیان گذشت کنید و با عفو در کمال قدرت، تسلط روحی خود را نشان داده و مظهر تام الهی شوید. تاپروردگارتان در وقت مناسب که مقدمات فراهم شده و شایستگی آن را بیابید نصرت خویش را نصیب شما گرداند.^۱ خدای متعال وعده نصرت به مسلمانان را پس از دستور ایشان به عفو و صفح قرار داده و آن را نشان دهنده اقتدار مسلمانان، هم در زمان کنونی و هم در آینده می داند؛ زیرا قیام به عفو و بی‌جنگ، در هر دو صورت، به نصرت خدا متکی است.^۲

نتیجه گیری

چنانکه اشاره شد «عفو» یکی از مفاهیم بنیادی اخلاقی است که در قرآن به آن بسیار اهمیت داده شده است. رواج این ارزش اخلاقی در جامعه آثار و نتایج مهمی را به دنبال دارد که موجب سلامت روانی و جسمی، امنیت و آرامش در محیط خانواده و جامعه می گردد. در مقاله حاضر با آیات مشتمل بر «عفو» و کلمات مشابه و مترادف آن در قرآن مجید بررسی شد و با مراجعه به تفاسیر قرآن مهم ترین آثار تربیتی اجتماعی این مفهوم قرآنی شناسایی شد. بوجه به آثار عفو مهم ترین آثار تربیتی عفو عبارتند از: آثار تربیتی عفو به دست آمده است: جلب رضایت و مغفرت الهی، بهره مندی از رحمت خدا، قرار گرفتن در جایگاه نیکوکاران، محبوب خدا شدن، دستیابی به پاداش وصف ناپذیر، پیروزی مقتدرانه، اصلاح مجرم، نگاه موشکافانه به نتایج بی بدیل این رفتار ارزشمند در ارتباطات سالم اجتماعی به علاوه اثرات معنوی و پاداش های اخروی آن که در این مقاله به طور مفصل به آنها پرداخته شده است از راه تشویق، زمینه انگیزش، اصلاح اندیشه ها و گرایش به این رفتار شایسته را فراهم میآورد. نتیجه آنکه عفو و گذشت یکی از بهترین روشهای تربیت اسلامی است که در قرآن بر ابعاد مختلف آن تأکید شده است.

^۱ نک: جوادی آملی، عبدالله، تسنیم، ج ۶، ص ۱۵۷؛ مغنیه، محمد جواد، کاشف، ج ۱، ص ۱۷۴.

^۲ نک: جوادی آملی، همان، ص ۱۴۹

منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، قم: مکتبه آیت الله المرعشی النجفی، بیچا: ۱۴۰۴ ق.
۳. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، تحقیق علی اکبر غفاری، قم: جامعه مدرسین، بیچا: ۱۳۶۲ ش.
۴. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابیطالب علیهم السلام، قم: علامه، بی چا، ۱۳۷۹ ق.
۵. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، تحقیق عبدالسلام محمد هارون، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، بیچا: ۱۴۰۴ ق.
۶. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار صادر، سوم: ۱۴۱۴ ق.
۷. ابن هشام، السیره النبویه، بیروت: دارالمعرفه، بیچا: بیتا.
۸. ازهری، ابی منصور محمد بن احمد، تهذیب اللغة، بیروت: داراحیا التراث العربی، بیچا: بیتا.
۹. بانوی اصفهانی، سیده نصرت امین، مخزن العرفان در تفسیر قرآن، تهران: نهضت زنان مسلمان، بیچا: ۱۳۶۱ ش.
۱۰. بلاشر، رژی و اسدالله مبشری، درآمدی بر قرآن، تهران: ارغنون، اول: ۱۳۷۲ ش.
۱۱. تمیمی آمدی، غرر الحکم، ترجمه سی دهاشم رسولی محلاتی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷ ش.
۱۲. _____، غرر الحکم و دررالکلم، تحقیق سید مهدی رجایی، قم: دارالکتاب الاسلامی، بیچا: ۱۴۱۰ ق.
۱۳. _____، عبدالواحد، تصنیف غرر الحکم و دررالکلم، تحقیق مصطفی درایتی، قم: تبلیغات، بیچا: ۱۳۶۶ ش.
۱۴. ۱۴. جواد آملی، عبدالله، جامعه در قرآن (تفسیر موضوعی قرآن کریم)، تحقیق مصطفی خلیلی، قم: اسراء، اول: ۱۳۸۷ ش.

۱۶. _____ حیات حقیقی انسان در قرآن ، قم : اسراء، دوم : ۱۳۸۱ ش .
۱۷. _____ صورت و سیرت انسان در قرآن ، تحقیق غلامعلی امین دین ، قم : اسر، دوم : ۱۳۸۱ ش
۱۸. _____ مراحل اخلاق در قرآن ، تحقیق علی اسلامی، قم : اسراء، سوم : ۱۳۷۹ ش .
۱۹. _____ انتظار بشر از دین ، تحقیق محمدرضا مصطفی پور، قم : اسراء، پنجم ۱۳۷۷ : ش.
۲۰. _____ گفتار معصومین ع ، قم : مدرسه الامام علی بن ابیطالب علیه السلام ، بیچا: بیتا .
۲۱. _____ تسنیم ، اول : اسراء، قم : ۱۳۷۸ .
۲۲. _____ حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد، اثنا عشری، تهران : میقات ، اول : ۱۳۶۲ ش .
۲۳. حکیم ، سید محمد باقر و محمد علی لسانی فشارکی، علوم قرآنی، تهران : تبیان ، اول : ۱۳۷۸ ش .
۲۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن ، اول ، دارالعلم الدار الشامیة، دمشق بیروت ، ۱۴۱۲ ق .
۲۵. زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل ، بیروت : دار الکتاب العربی، سوم : ۱۴۰۷ ق .
۲۶. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت ، قم : مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، پانزدهم : ۱۳۷۷ .
۲۷. سیف ، علی اکبر، روانشناسی پرورشی نوین : روانشناسی یادگیری و آموزش ، تهران : دوران ، اول : ۱۳۸۶ .
۲۸. شاذلی، سید بن قطب بن ابراهیم ، فی ظلال القرآن ، بیروت - قاهره : دارالشروق ، هفدهم ۱۴۱۲ ق .
۲۹. شریف الرضی، محمد بن حسین ، نهج البلاغه ، تحقیق صبحی صالح ، قم : هجرت ، بیچا : ۱۴۱۴ ق .
۳۰. طباطبایی، سید محمد حسین ، المیزان فی تفسیر القرآن ، قم : دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، پنجم : ۱۴۱۷ ق .
۳۱. طبرسی، علی بن حسن ، مشکاة الانوار فی غرر الاخبار، نجف : مکتبه الحیدریه، بیچا : ۱۳۸۵ ق .

۳۲. طبرسی، فضل بن حسن ، مجمع البیان فی تفسیر القرآن ، تهران : ناصر خسرو، سوم : ۱۳۷۲ ش .
۳۳. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه ، نورالثقلین ، تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی، قم : اسماعیلیان ، چهارم : ۱۴۱۵ ق .
۳۴. عیاشی، محمد بن مسعود، تفسیر العیاشی، تحقیق هاشم رسولی محلاتی، تهران : المطبعة العلمية، بیجا: ۱۳۸۰ ق .
۳۵. فاخری و منتظری، اخلاق در خانواده ، قم : پژوهشکده تحقیقات اسلامی، بیجا: بیتا .
۳۶. فلسفی، محمد تقی، اخلاق از نظر همزیستی و ارزش های انسانی، تهران : دفتر نشر فرهنگ اسلامی، نهم : ۱۳۸۶ ش .
۳۷. فیروز آبادی، مجدالدین محمد بن یعقوب ، قاموس المحيط ، بیروت : دار احیا التراث العربی، دوم : ۱۴۲۴ ق .
۳۸. قرائتی، محسن ، نور، تهران : مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن ، یازدهم : ۱۳۸۳ ش .
۳۹. قرشی، سید علی اکبر، احسن الحدیث ، تهران : بنیاد بعثت ، سوم : ۱۳۷۷ ش .
۴۰. کاشانی، ملا فتح الله ، منهج الصادقین فی الزام المخالفین ، تهران : کتابفروشی محمد حسن علمی، بیجا: ۱۳۶۶ ش .
۴۱. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق ، کافی، تحقیق علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، بیجا: ۱۴۰۷ ق .
۴۲. گنابادی، سلطان محمد، تفسیر بیان السعادة فی مقامات العبادة، بیروت : مؤسسه الأعلمی للمطبوعات ، دوم : ۱۴۰۸ ق .
۴۳. لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ ، تحقیق حسین حسینی بیرجندی، قم : دار الحدیث ، بیجا: ۱۳۷۶ ش .
۴۴. مترجمان ، هدایت ، مشهد : بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، اول : ۱۳۷۷ .
۴۵. متقی هندی، علاءالدین علی بن حسین ، کنز العمال ، بیروت : دارالکتب العلمیه ، بیجا : ۱۴۱۲ ق .
۴۶. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحارالانوار، تحقیق جمعی از محققان ، بیروت : دار احیاء تراث العربی، بیجا: ۱۴۰۳ ق .
۴۷. محمدی اشتهاردی، محمد، سیرت پیامبر اعظم و مهربان . قم : ناصر، اول : ۱۳۸۵ ش .
۴۸. مصطفوی، حسن ، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم ، تهران : بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، بیجا: ۱۳۶۹ ۱۷۳ ش .
۴۹. مطهری، مرتضی، عدل الهی، تهران : صدرا، بیجا: بیتا .

۵۰. _____، آشنایی با قرآن، تهران: صدرا، بیچا: بیتا.
۵۱. _____، جامعه و تاریخ، تهران: صدرا، بیچا: بیتا.
۵۲. مظاهری، حسین، خانواده در اسلام. قم: شفق، پنجم: ۱۲۶۹ ش.
۵۳. مغنیه، محمد جواد، کاشف، تهران: دارالکتب الإسلامية، اول: ۱۴۲۴ ق.
۵۴. مفید، محمد بن محمد، امالی، تحقیق حسین استادولی و علی اکبر غفاری، قم: کنگره جهانی شیخ مفید، بیچا: ۱۴۱۳ ق.
۵۵. مقرئ فیومی، احمد بن محمد. مصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير. قم: دارالهجرة. بیچا: ۱۴۱۴ ق.
۵۶. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام، قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب علیه السلام، بیچا: بیتا.
۵۷. _____، حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، قم: مدرسه س امام علی بن ابیطالب علیه السلام، بیچا: بیتا.
۵۸. _____، دائرة المعارف فقه مقارن، قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب علیه السلام، بیچا: بیتا.
۵۹. _____، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الإسلامية، اول: ۱۳۷۴ ش.
۶۰. _____، اخلاق در قرآن، قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب علیه السلام، بیچا: بیتا.
۶۱. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرکالوسائل و مستنبط المسائل، تحقیق مؤسسه آل البيت
۶۲. علیهم السلام، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، اول: ۱۴۰۸ ق.